

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2020 metai

1

LI

Vilnius 2020

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2020

2

Vilnius 2020

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2020

2

Vilnius 2020

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-19-10

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Sergej POLECHOV / Сергей В. ПОЛЕХОВ / Sergey POLEKHOV
Rusijos mokslų akademijos Rusijos istorijos institutas, Rusija /
Institute of Russian History, Russian Academy of Sciences, Russia

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Ilinojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.

EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje: <http://talpykla.istorija.lt/>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2020
© Straipsnių autoriai, 2020

Barbara Jundo-Kaliszewska. **Zakładnicy historii. Mniejszość polska w post-radzieckiej Litwie.** Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2019, 431 s. ISBN 978-83-8142-196-6.

Pastaruosius kelerius metus intensyviai tyrinėta lietuvių ir lenkų santykių, Lietuvos lenkų problematika XX a. 2017–2019 m. šia tematika Lietuvoje ir Lenkijoje pasirodė straipsnių rinkinių, monografijų¹. Į šį sąrašą įtrauktina ir recenzuojama monografija, kurios autorė yra iš Lietuvos (Eišiškių m.) kilusi jauna istorikė dr. Barbara Jundo-Kaliszewska. Savo darbą disertacijos pagrindu ji parengė Lodzės universitete. Knyga neliks nepastebėta Lietuvoje, juolab kad joje nagrinėjama viena „jautriausių“ Lietuvos lenkų istorijos temų – Vilniaus krašto autonomijos kūrimas 1988–1991 m. Studija jau sulaukė ir palankių, ir gana kritiškų įvertinimų².

Recenzuojama monografija labiau orientuota į Lenkijos skaitytoją – siekiama jį supažindinti su Lietuvos tyrėjų ir visuomenės veikėjų požiūriu į tiriamą problemą, lietuviškais archyviniais šaltiniais – sovietinių specialiųjų tarnybų (KGB) (p. 15), Lietuvos Respublikos institucijų ir visuomeninių organizacijų dokumentais, įvairių veikėjų pasisakymais ir pan. (p. 18).

Autorė nagrinėjamą problematiką pristatė per trijų problemų prizmę: 1) lietuvių ir lenkų konflikto genezę istorijos eigoje (pirmasis skyrius, p. 27–84); 2) bandymus kurti

¹V. Sirutavičius, *Lietuviai ir Lietuvos lenkai, Lietuva ir Lenkija 1988–1994 metais*, Vilnius, 2017; P. Sobik, *Akcja Wyborcza Polaków na Litwie w systemie politycznym Republiki Litewskiej*, Warszawa, 2017; *Polacy na Litwie. Przeszość i teraźniejszość*, red. W. Lis, Toruń, 2018; K. Tarka, *Między Lachami a Budrysami. Szkice ze stosunków polsko-litewskich w dziejach najnowszych*, Łomianki, 2018; R. Lachowicz, *Wierni ziemi swoich przodków. Polacy Wileńszczyzny na fali odrodzenia narodowego w Republice Litewskiej*, Wilno, 2018; S. Jazavita, D. Wilczewski, *1938. Najciemniejsza noc jest tuż przed świtem/1938. Tamsiausia naktis būna prieš aušrą*, Wilno / Vilnius, 2018.

²B. Chmielewski, Wileńszczyzna wstaje z kolan? Recenzja książki „Zakładnicy historii“ Barbary Jundo-Kaliszewskiej, *Przegląd Bałtycki*, 16 maja 2019, prieiga per internetą: <https://przegladbaltycki.pl/11055,wilenszczyzna-wstaje-z-kolan-recenzja-ksiazki-zakladnicy-historii-barbary-jundo-kaliszewskiej.html> [žr. 2019 08 05]; Cz. Okńczyc, „Zakładnicy historii“ i zakładnicy autonomii, *Magazyn Kurier Wileński*, 2019, nr 18, s. 14–17; K. Kaźmierczak, Kronika naszej zdrady – monografia historycznego ruchu na rzecz autonomii Wileńszczyzny, prieiga per internetą: <https://kresy.pl/publicystyka/kronika-naszej-zdrady-monografia-historycznego-ruchu-na-rzecz-autonomii-wilenszczyzny/> [žr. 2019 08 08].

lenkų autonomiją (antrasis skyrius, p. 85–272); 3) Lenkijos Respublikos požiūrį į aptariamus įvykius ir jos vertinimą (trečiasis skyrius, p. 273–394). Monografija užbaigiama naudotų šaltinių ir literatūros sąrašu.

Toks darbo struktūravimas, iš vienos pusės, suprantamas, tačiau yra tarsi neišbaigtas. Pritardami, kad nesuvokus lietuvių ir lenkų santykių XX a. genezės, sunku įvertinti XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje besiplėtojusią tarpetninių lietuvių ir lenkų santykių turinį bei Vilniaus krašto problemų modeliavimą, turime kelti klausimą, kiek atskleidžiant problemą galėjo būti naudingas autorės aprašytas Abiejų Tautų Respublikos etapas ar svarstymai apie lietuvių tautinį atgimimą XIX a.? Recenzentės nuomone, būtų pakakę koncentruoto žvilgsnio į lietuvių ir lenkų santykių dinamiką nuo XX a. vidurio. Be to, trečiąjį skyrių, kuriame nagrinėjama Lenkijos veiksnio įtaka įvykiams Lietuvoje, taip pat norėtųsi subalansuoti – atsisakyti neesminių siužetų (pvz., lenkas popiežius Vilniuje) ir įvesti Lenkijos komunistų požiūrį į Lietuvos lenkų klausimą. Kita vertus, koncentruotas „žvilgsnis iš Vilniaus“ būtų padėjęs susidaryti nuoseklų Lietuvos atstovų nuostatų dėl lenkų vaizdą. Reikia nepamiršti, kad pagrindiniai sprendimų svertai tuo metu buvo Vilniuje (arba Maskvoje), o ne Varšuvoje.

Antrasis skyrius – darbo pagrindinė dalis. Jame autorė analizavo įvykius, atvedusius į lenkų konsolidaciją, ir autonomijos idėjos pasirodymą bei jos realizavimą 1988–1991 m. Anot B. Jundo-Kaliszewkos, autonomijos idėja kilo natūraliai („iš apačios“), kaip geriausias būdas išspręsti lenkų etnines problemas (p. 143–145), tik vėliau (po Lietuvos nepriklausomybės akto paskelbimo – V. S.) ja pasinaudojo Maskva (p. 144). Kitaip tariant, Vilniaus krašto lenkų autonomijos atsiradimą išprovokavo lietuviai, kurie ignoravo lenkų interesus. Matyt, tokios padėties priežastis glūdėjo giliau, t. y. pokario istorijoje, kai neišsipildė Vilniaus krašto gyventojų lenkų viltys teritoriškai susijungti su Lenkija. Tuomet lenkams gyventojams teko susitaikyti su sovietinės valdžios padiktuota realybe. Iki tol buvusią lietuvių ir lenkų tarpetninę įtampą ir konfrontaciją sovietinė valdžia pasistengė užslopinti, tarsi užšaldyti, o be inteligentijos likusi lenkų bendruomenė (ji per 1944–1947 m. gyventojų perkėlimo akciją išvyko į Lenkiją) po truputį „užsisklendė“ ir gyveno laikdamasi izoliacinės laikysenos. Todėl natūralu, kad eižėjant sovietinei sistemai, įšalas tarpetniniuose lietuvių ir lenkų santykiuose nyko. Kartu neabejotinai turėjo iškilti užslopintos abipusės nuoskaudos, įtampos. Pastebėsime, kad pretenzijos buvo abipusės, jų turėjo tiek lietuviai, tiek ir lenkai. Abi pusės tarsi sugrįžo į tarpukario metus: lietuviai gyventojai reikalavo stabdyti, jų manymu, tebesitęsiančią Vilniaus krašto polonizaciją, o lenkai daugumoje respublikos valdžios sprendimų įžvelgė priverstinės lituanizacijos siekį³.

³ Žr. LKP CK ar LSSR KGB fondų dokumentus Lietuvos ypatingajame archyve; A. Malewska, H. Malewski, Proces formowania się podmiotowości politycznej społeczności polskiej na Litwie, prieiga per internetą: <https://pdfs.semanticscholar.org/384e/d7708466c0102a99cfd2e234b1eff948b2a7.pdf> [žr. 2019 08 05].

Kita vertus, nors autorė pastebi Vilniaus krašto lenkų diferenciaciją, recenzentės nuomone, vertėjo preciziškiau išryškinti skirtingų jos grupių (nuosaikiai ir radikalčiai nusiteikusios inteligentijos, komunistų partijos funkcionierių, eilinių kaimų gyventojų) požiūrį į autonomiją ir jos įgyvendinimą. Juk visus lenkus vienijusioje Lietuvos lenkų sąjungoje tilpo ir visiškai Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo aspiracijas palaikę asmenys, ir aktyviausi lenkų autonomijos SSSR ribose rėmėjai. Kitas klausimas, ar objektyviai B. Jundo-Kaliszewska autonominių suvažiavimo Eišiškėse dalyvius įvardijo lenkų mažumos lyderiais (p. 397)? Ar prie autorės lenkų bendruomenės lyderiu tituluoto Jano Sienkiewicziaus galima priskirti parlamentarą Česlavą Okinčycą ar Lenkų mokslininkų sąjungos vadovą Romualdą Brazi?

Laiko atžvilgiu po truputį tolstant nuo vertinamų įvykių, vis labiau pastebimas to meto dalyvių noras pagražinti istoriją. Atkreiptinas dėmesys, kad ir autorė pasiduoda tokiai įtakai ir apibendrinančioje knygos dalyje teigia, kad lenkai autonominius planus siejo su lenkišku teritoriniu vienetu Lietuvos sudėtyje (p. 395). Tačiau buvo realių planų ir pastangų decentralizuoti respubliką – Vilniaus kraštas turėjo likti SSSR sudėtyje. Priminsime, kad 1990 m. gegužės 15 d. Šalčininkų rajono taryba priėmė nutarimą, kuriame skelbė, kad rajono teritorijoje galioja SSSR konstitucija⁴. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo 1990 m. gegužės 24 d. posėdyje svarstant šį nutarimą, jame dalyvavęs Šalčininkų rajono tarybos pirmininkas Česlavas Vysockis pareiškė, kad „reikia atšaukti Respublikos įstatymus – kovo 11-osios įstatymą dėl Lietuvos išėjimo iš SSSR sudėties, valstybinės lietuvių kalbos įstatymą, kuris varžo mūsų teises, įstatymą dėl pilietybės (...)“⁵. Teisininko Juozo Žiliaus tyrimai rodė, kad 1990 m. spalio 6 d. Vilniaus krašto vietinių tarybų deputatų suvažiavime Eišiškėse priimti dokumentai liudijo Lietuvos teritorinės decentralizacijos siekį ir kitos valstybės jurisdikcija besivadovaujančio politinio darinio sukūrimą⁶. Be to, lieka atviras klausimas, kiek realus buvo J. Ciechanovičiaus 1990 m. planas įkurti Rytų Lenkijos sovietinę respubliką, apjungiančią teritorijas nuo Lietuvos iki Ukrainos, kitaip tariant, suvienyti tarpukario metais buvusių rytinių Lenkijos Respublikos teritorijų gyventojus? Juk būta bandymų „importuoti“ autonomijos idėją iš Lietuvos į Baltarusiją⁷.

Nors autorė vieno iš recenzentų giriama už naujų archyvinių šaltinių panaudojimą (tai taikytina tik Lenkijos atveju, Lietuvoje B. Jundo-Kaliszewska panaudoti šaltiniai mokslinėje apyvaroje funkcionuoja jau du dešimtmečius), vis dėlto pastebėtina, kad

⁴ 1990 m. gegužės 24 d. septyniiasdešimtojo posėdžio stenograma, prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.250991> [žr. 2019 08 04].

⁵ Ten pat.

⁶ J. Ž i l i y s, Lietuvos regioninė autonomizacija 1990–1991 metais, *Nepriklausomybės sąsiuviniai*, 2014, nr. 3, p. 19–20.

⁷ M. M a s z k i e w i c z, *Repatriacja czy repatriotyzacja? Wybrane problemy polskich strategii politycznych wobec rodaków za wschodnią granicą (1986–1990)*, Wojnowicze, 2017, s. 97.

Lietuvos ypatingajame archyve saugomi buvusio sovietinio saugumo padalinio Lietuvoje (LSSR KGB) dokumentai negali atsverti kitų šaltinių reikšmės. Pabrėžtina, kad lenkų autonominių ir prokomunistinių, konservatyvių politinių judėjimų sąsajas būtų padėję atskleisti LKP/SSKP dokumentai, saugomi tame pačiame archyve (f. 17627, 17628), t. y. vadinamųjų platforminių dokumentai. Jie galėtų padėti atsakyti į klausimą, ar tikrai tik pavieniai lenkai įsijungė į *Jedinstvo–Jedność–Vienybė* judėjimą (p. 148). Pasižvalgius po kitus Lietuvos archyvų (LR Seimo kanceliarijos ir Lietuvos valstybės naujojo) fondus, būtų galima geriau įvertinti lietuviškų institucijų ir lenkų atstovų požiūrius aktualiais klausimais ir tokiu būdu geriau suprasti tuometinių įvykių kontekstą.

Antra vertus, rengiant paskutinįjį knygos skyrių būtų labai pravertę Lenkijos naujųjų aktų archyve (*Archiwum Akt Nowych*) saugomi Lenkijos jungtinės darbininkų partijos Centro komiteto dokumentai (z. 1354). Jie liudija Lenkijos komunistų požiūrį į sovietinės imperijos pakraščiuose gyvenusius lenkus ir jo dinamiką M. Gorbačiovo pertvarkos metais. Tarp jų yra ir požiūrį į LSSR lenkų autonomiją nušviečiančių dokumentų⁸.

Pagrįsdama savo teiginius autorė dažnai remiasi vieno iš Lietuvos lenkų atgimimo aktyvių narių Jano Sienkiewicziaus nuomone. Tačiau ji galėjo (ir turėjo) pašnekinti ne tik kitus aktyvius to meto Lietuvos lenkų bendruomenės narius (pvz., buvusius Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo narius Ryšardą Maceikianečą, Česlavą Okinčycą, Stanislavą Peško ar lenkų autonomijos vieną iš pagrindinių kūrėjų, Lenkijoje gyvenantį Janą Ciechanowiczų ir kt.), bet ir lietuvių atstovus (pvz., buvusius seimo narius Vytautą Petrą Plečkaitį, Bronislavą Genzelį, Vytenį Povilą Andriukaitį, Vilniaus krašto švietimo reikalus kuravusį ilgametį Švietimo ministerijos darbuotoją Alfonsą Kairį ir kt.). Tai būtų padėję pažvelgti į problemą iš skirtingų matymo taškų.

2019 m. pavasarį Vilniuje pristatydama recenzuojamą studiją, autorė prisitarė, kad rengiant monografiją jai padėjo tai, jog ji moka lietuvių kalbą. Tokiu atveju autorei naudingas būtų Lietuvos istorikų įdirbis nagrinėjant Lietuvos lenkų sovietmečio problematiką (Algio Povilo Kasperavičiaus, Petro Biveinio, Juozo Žilio ir kt. darbai)⁹. Lieka atviras klausimas, kodėl jie liko neatversti.

Monografijos pabaigoje būtų pravarčios asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės, kurios palengvintų reikiamų asmenų ar vietovių paiešką. Žinoma, skaitytojui būtų naudinga, jei

⁸ Plg. pvz. *Archiwum akt nowych*, z. 1354 LXXVI-935, 936.

⁹ P. Biveinis, A. Kasperavičius, Tautiniai santykiai Lietuvoje, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 20, p. 64–84; *Lietuvos suvereniteto atkūrimas 1988–1991 metais*, red. Č. Bauža, Vilnius, 2000, p. 357–365; J. Žily s, Pietryčių Lietuvos regioninė autonomizacija 1988–1990 metais, *Nepriklausomybės sąsiuviniai*, 2014, nr. 2, p. 17–30; J. Žily s, Lietuvos regioninė autonomizacija 1990–1991 metais, ten pat, nr. 3, p. 15–27; V. Sirutavičius, Lenkų autonomijos problema. 1990 m. pavasaris–vasara, *Kultūros barai*, 2014, nr. 7/8, p. 81–88; nr. 9, p. 57–65; nr. 10, p. 55–62; ir vėlesni šio autoriaus straipsniai tame pačiame leidinyje; J. R u d o k a s, Kas ir kaip kūrė autonomiją Vilniaus krašte 1989–1992 m., ten pat, 2013, nr. 5, p. 72–77.

knygos pradžioje būtų pateiktas Vilniaus krašto lenkų bendruomenės statistinis portretas: kiek lenkų gyveno regione, kaip kito jų skaičius aptariamuoju etapu ir kodėl, koks jų teritorinis, socialinis pasiskirstymas ir kt. Kelios apibendrinančios lentelės būtų tikrai naudingos.

Matyt, tokios apimties darbe sudėtinga išvengti netikslumų, pasikartojimų ar prieštaravimų. Reikėtų patikslinti ir papildyti naudotų šaltinių ir literatūros sąrašą (ne visos naudotos pozicijos yra į jį įtrauktos, netiksliai nurodyta kai kurių dokumentų saugojimo vieta). Algio Povilo Kasperavičiaus straipsniai *Reakcje społeczeństwa litewskiego na przyłączenie Wilna i Wileńszczyzny do Litwy (jesień 1939–lato 1940)* ir *Współcześni historycy litewscy o sprawie Wilna w stosunkach polsko-litewskich w latach 1918–1940 oraz zmiany w potocznej świadomości Litwinów*¹⁰ klaidingai priskirti kitam istorikui – Algimantui Kasparavičiui (p. 420). Solidžios monografijos apie Glitiškes ir Dubingius autorius yra ne P. Rokicińskis, bet P. Rokickis (p. 76, 423), Lietuvos Respublikos URM konsulinio departamento direktorius buvo Linas Kučinskas (p. 328).

Pasitaiko ir kitų netikslumų. Antai autorė, aptardama 1990 m. lapkričio 6 d. posėdžio darbotvarkę, nurodė, kad svarstytas privalomos karinės tarnybos klausimas. Posėdyje tuo klausimu kalbėjęs Audrius Butkevičius pavadintas Valstybės saugumo departamento direktoriumi (p. 221). Reikėtų pastebėti, kad tuo metu tas pareigas ėjo Zigmas Vaišvila, kuris ir pasisakė posėdžio metu¹¹.

Darbe galima rasti prieštaringų teiginių. Autorė nurodė, kad autonomijos (apskritai) idėja pasirodė 1989 m. pavasarį *Czerwony Sztandar* laikraštyje (p. 136–137), nors apibendrinama tyrimo rezultatus teigė, kad Vilniaus krašto autonomijos idėja gimė 1988 m. pabaigoje (p. 396).

Reziumuojant galima pastebėti, kad autorės darbas neabejotinai bus vertingas Lenkijos tyrėjams, kurie galės susipažinti su iki tol jiems praktiškai nežinomais Lietuvos archyviniais šaltiniais nagrinėjama problematika ir lietuvių visuomenės požiūriu į aptartus procesus. Tikėtina, kad B. Jundo-Kaliszewskos monografija taps impulsu naujoms lietuvių ir lenkų akademinų sluoksnių bei visuomenės atstovų diskusijoms.

Vitalija Stravinskienė
(Lietuvos istorijos institutas)

¹⁰ A. Kasperavičius. Lietuvių visuomenės požiūris į Vilniaus ir Vilniaus krašto prijungimą prie Nepriklausomos Lietuvos (1939 m. rudenio – 1940 m. vasara), *Lietuvių–lenkų santykiai amžių tėkmėje. Istorinė atmintis = Stosunki polsko-litewskie na przestrzeni wieków. Pamięć historyczna*, red. J. Volkonovski, R. Gaidis, Vilnius, 2009, p. 216–237; tas pats, *Współcześni historycy litewscy o sprawie Wilna i stosunkach polsko-litewskich w latach 1918–1940 oraz zmiany w potocznej świadomości Litwinów, Historycy polscy, litewscy i białoruscy wobec problemów XX wieku. Historiografia polska, litewska i białoruska po 1989 roku*, red. K. Buchowski, W. Śleszyński, Białystok, 2003, s. 102–113.

¹¹ 1990 m. lapkričio 6 d., keturiasdešimtojo posėdžio stenograma, prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.251022> [žr. 2019 08 04].